

МІСЬКІ ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ: ПОШУК ОПТИМАЛЬНИХ РІШЕНЬ У ПРИРОДОКОРИСТУВАННІ

Любомир ЦАРИК, Петро ЦАРИК, Ігор КУЗИК

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

У статті проаналізовано геоecологічні проблеми міських територіальних громад, на прикладі Бучацької територіальної громади. Досліджено структуру землекористування громади, визначено частку природних угідь, яка складає 33%. Встановлено, що у Бучацькій територіальній громаді задовільний просторовий комфорт, на одного мешканця припадає 1,88 га території.

Ключові слова: територіальні громади, природокористування, землекористування.

Постановка наукової проблеми. Оптимізація природокористування є актуальною проблемою на всіх рівнях адміністративно-територіальних утворень (АТУ) в Україні, оскільки підходи до оптимізації не враховували їх природно-ресурсний потенціал (ПРП). Проблему оцінювання ПРП на національному, адміністративно-обласному і адміністративно-районному рівнях в Україні досліджував професор Чернівецького університету В.П. Руденко наприкінці ХХ століття. Серія наукових монографій була присвячена оцінюванню частки вартісної структури ПРП України, її адміністративних областей та адміністративних районів [5]. У 2001 році обґрунтовано проект моделі природокористування в Україні і опубліковано у праці «Природно-ресурсний аспект розвитку України. Проект «Програми сприяння сталому розвитку в Україні» [4].

У 90-х роках ХХ ст. професор Київського університету М.Д. Гродзинський Розробив концепцію ландшафтно-ecологічної оптимізації території, яка базувалась на врахуванні пріоритетів і критеріїв оптимальності, ecологічного стану території, параметрів її ПРП [1]. Однак показники оцінювання ПРП на рівні територіальних громад не досліджувалися, тому оптимальну модель ландшафтно-ecологічної оптимізації теренів територіальних громад розрахувати і побудувати доволі складно.

Тому в публікації за об'єкти дослідження взято ті територіальні громади, межі котрих максимально співпадають з бувшими адміністративними районами, а саме: Шумська міська територіальна громада Кременецького адміністративного району та Бучацька міська територіальна громада Чортківського адміністративного району. Предметом дослідження є параметри оптимізаційних моделей природокористування територіальних громад.

Виклад основного матеріалу. Абсолютна більшість територіальних громад Тернопільської області мають не оптимальну структуру природокористування, обумовлену розбалансованим землекористуванням. Традиційно у розвитку громади увага приділялась надмірному використанню високого потенціалу земельних ресурсів, доводячи розораність території громад до неймовірних 80% (Іванівська сільська територіальна громада). За такого високого ступеня розораності фактично не зверталась увага на використання потенціалу водних ресурсів, скорочення якого відбувалось за рахунок деградації річкових басейнів, потенціалу біотичних ресурсів за рахунок відсутності лісової, водно-болотної рослинності. (менше 1% у тій же Іванівській територіальній громаді). Про запровадження концепції сталого природокористування у таких громадах не приходиться. Тут продовжується процес експлуатації земельних ресурсів, які невпинно втрачають свій потенціал, погіршуючи якісні параметри ґрунтів (забезпеченість гумусом, поживними речовинами, стійкість процесу ґрунтоутворення, протиерозійна стійкість тощо) [8, 2].

Проаналізовані матеріали з оптимізації природокористування двох міських територіальних громад висвітлюють подібні проблеми у сфері природокористування, однак зі значно кращими показниками у лісокористуванні, сільськогосподарському землекористуванні, природоохоронному і рекреаційному.

Для прикладу, у Бучацькій МТГ також переважає використання високого потенціалу земельних ресурсів, де землями сільськогосподарського призначення зайнято 80%, лісами вкрито- 15%, забудованими землями – 2% і землями під водою та болотами – 2% території (рис. 1).

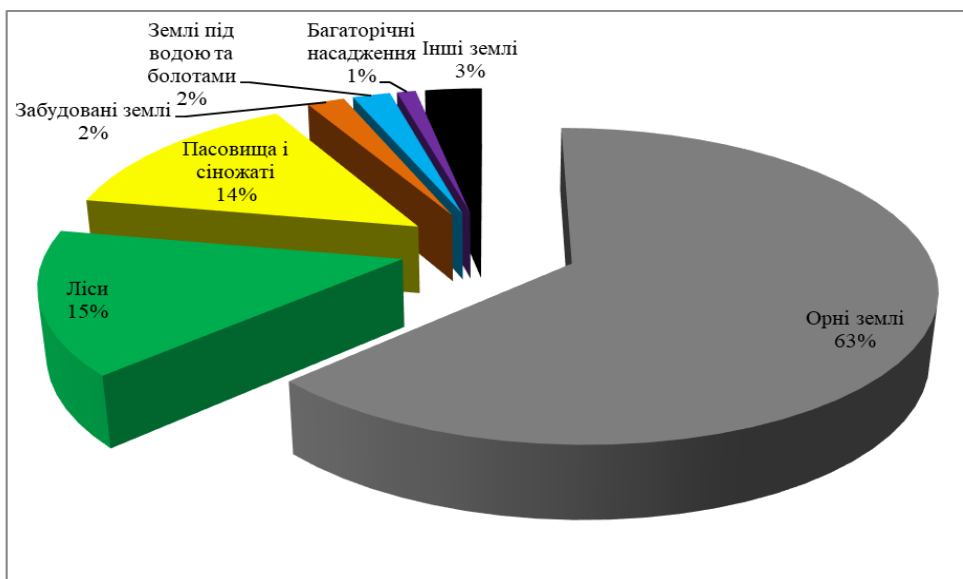

Рис. 1. Структура земельних угідь Буцацької міської територіальної громади [6]

Сучасний стан землекористування Буцацької МТГ характеризується високою сільськогосподарською освоєністю території. У структурі сільськогосподарських земель Буцацької МТГ домінує рілля 76%, пасовища займають 17%, сіножаті – 1%, багаторічні насадження (сади) – 1%. Загалом розораність території громади досягає 63%.

Категорію екологістабілізаційних земель у громаді формують ліси, загальна площа яких складає 7400 га. Лісистість Буцацької МТГ становить близько 15%, лише у п'яти із 37-ми сільських радах громади, лісистість відповідає нормі для зони широколистяних лісів (>23%). Найбільш залісненими є території Зубрецької, Ліщанцівської, Порохівської, Сороцької, Язловецької сільських рад. Найменші показники лісистості фіксуються на території Бобулинкцької, Добропольської, Зеленівської, Киданівської, Озерянської, Переволоцької та Жизномирської сільських рад. Окрім того, під пасовища і сіножаті відведено 18% земельних угідь. Таким чином, екостабілізаційними угіддями зайнято 33% (рис. 2).

Основними лісоутворюючими породами на території Буцацької громади серед хвойних порід є сосна звичайна, модрина і ялина; серед твердолистяних – дуб, граб, ясен і бук; серед м'яколистяних – береза і вільха. За віком у лісах Буцацької МТГ переважають середньовікові насадження (51%), значно менше молодняка (20%), 17% займають пристигаючі ліси і стиглі становлять – 12%. За бонітетами у Буцацькій МТГ переважають ліси I бонітету – 37,5%, Ia бонітету – 24,6% та II бонітету – 24%. Ліси III бонітету займають близько 8%, Ib – 2,8%, IV – 2,5%, найменше лісів V і Va бонітетів (<1%). За повнотою насаджень у Буцацькій громаді переважають ліси із повнотою 0,7-0,8, найменше лісів із повнотою 0,3,-0,4.

Рис. 2. Лісистість населених пунктів Буцацької територіальної громади [6]

Розбалансованість структури земельних угідь, низька частка територій під природною рослинністю впливають на психологічний комфорт населення. За дослідженням А.С. Єлісеєва, перш за все необхідно забезпечити просторовий комфорт жителям. Пересічному громадянину в середньому необхідно: 100 м² житлових і виробничих приміщень; 100 м² інфраструктурної площі; 12000 м² лук і пасовищ; 4600 м² орних земель; 700 м² лісу для підтримання екологічного балансу. Сумарно це складає 17,5 тис. м² (100%), або 1,75 га/особу. Проведенні нами розрахунки, просторового комфорту (співвідношення площі та кількості населення) Буцацької ТГ показали, що у громаді в середньому на одного мешканця припадає: 52 420 га / 27 886 осіб = **1,88 га/особу**, що свідчить про наявність просторового комфорту місцевих жителів. Окрім цього в громаді має буди оптимальне співвідношення природних і антропогенізованих угідь, яке б відповідало 50% : 50% (наявне 33% : 67%). В північних сільрадах МТГ це співвідношення ще більш незадовільне за рахунок зростання розораності і зменшення залісненості земельних угідь. Третім критерієм досягнення психологічного комфорту мешканців є ступінь сприятливості еколого-географічної (ЕГС) ситуації. В межах громади ЕГС оцінено багатьма авторами як умовно-сприятливу. ЕГС ускладнена радіаційним забрудненням, рівень якого досліджувався на початку 90-х років ХХ ст. радіоекологічними вимірами фахівців після аварії на ЧАЕС [3]. ЕГС ускладнена у північній частині громади за рахунок високої розораності земельних угідь, на решті території - наявних проблем з утилізації ТПВ та водовідведення.

Для порівняння розглянемо особливості розвитку Шумської міської територіальної громади Кременецького адміністративного району. До її складу увійшли – окрім Шумська як адміністративного центру – 18 колишніх сільських рад, до яких належали 36 сіл. Населення становить 21297 осіб, з яких у м. Шумську – близько 5,5 тис. (26% мешканців). Попри те, що Шумська громада є найбільшою у Тернопільській області та однією з найбільших в Україні, вона має перспективи розширення.

Аналіз галузевої структури природно-ресурсного потенціалу продемонстрував абсолютне домінування вартості земельних ресурсів (70,8%), та значний потенціал водних ресурсів (14,1%) і лісових ресурсів (12,0%). Однак у сучасних умовах зріс потенціал рекреаційних ресурсів за рахунок створення НПП «Кременецькі гори», який включає частину ландшафтів територіальної громади, вигідну транспортну інфраструктуру,

Література:

1. Гродзинський М.Д. Пізнання ландшафту: місце і простір. Монографія. К.: ВПЦ «Київський університет», 2005. Т.2, 503 с.
2. Екологічні основи збалансованого природокористування у агросфері: навчальний посібник. За ред. С.П. Сонька та Н.В. Максименко. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2015, 568 с.
3. Прикладна екологія. Навчальний посібник. Ч.1. Біоекологічний і геоекологічний виміри [Царик Л., Царик П., Вітенко І., Новицька С. та інші] Тернопіль: СМП «Тайп», 2017. 210 с.
4. Природно-ресурсний аспект розвитку України. Проект «Програми сприяння сталому розвитку в Україні»... К.:Видавн. дім «К.М.Academia», 2001, 112 с.
5. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України у 3-х частинах: підручник. Чернівці: ЧНУ, 2010, 552 с.
6. Царик Л., Кузик І. Геоекологічні засади землекористування, емісії парникових газів та охорони природи (на матеріалах територіальних громад): монографія. Тернопіль: видавництво Вектор. 2024, 164 с.
7. Царик Л., Царик П., Кузик І., Царик В. Природокористування та охорона природи в басейнах малих річок. Монографія. Видання доповнене і перероблене Тернопіль: СИП «Тайп», 2021, 162 с.
8. Царик Л., Царик П., Кузик І., Царик В. Геоекологічні проблеми територіальних громад Західного Поділля. Current issues of science, prospects and challenges: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the III International Scientific and Theoretical Conference, November 25, 2022. Sydney, Australia: European Scientific Platform
9. Чеболда І., Кузик І., Гавришок Б. Geoeological assessment and directions optimisation of land use of the territorial communities (on the example of Kremenets district, Ternopil region). *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Географія*. 2024. №2. (57) С. 174-184. DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.23.2.19>
10. Tsaryk L., Yankovs'ka L., Tsaryk P., Novyts'ka S., Kuzyk I. (2020). Geoeological problems of decentralization (on Ternopol region materials). *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 29.(1), 196-205. doi: 10.15421/112018.

Summary:

Liubomyr TSARYK, Volodymyr TSARYK, Ihor KUZYK. URBAN TERRITORIAL COMMUNITIES: SEARCH FOR OPTIMAL SOLUTIONS IN ENVIRONMENTAL MANAGEMENT

The article analyses the geo-environmental problems of urban territorial communities, using the example of the Buchach territorial community. The structure of land use of the community is studied, the share of natural lands is determined, which is 33%. It is established that the Buchach territorial community has satisfactory spatial comfort, with 1.88 hectares of territory per capita.

Key words: territorial communities, nature management, land use.

УДК 338.48 (477.84)

ПРИРОДНО-РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ – ОБ’ЄКТ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ РЕГІОНУ

Ігор ЧЕБОЛДА

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

У статті «Природно-рекреаційні ресурси Тернопільської області – об’єкт еколого економічного туризму регіону» предметом дослідження є види, функції та особливості природно-рекреаційних ресурсів Тернопільської області. Результатом дослідження є визначення труднощів у використанні найбільш цінних в природному відношенні території та окреслення перспективних напрямків розвитку екологічного туризму.

Ключові слова: природно-рекреаційні ресурси, екологічний туризм, екологічні види туризму, потенціал природно-рекреаційних ресурсів, перспективні напрямки розвитку екологічного туризму.